

УДК 355.02:327(470+571:73)-057.341Обама
DOI dx.doi.org/10.30970/vir.2018.44.0.7779

СИСТЕМА ПРО В АМЕРИКАНО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ ПІД ЧАС ПРЕЗИДЕНТСТВА Б. ОБАМИ

Наталія Пітей

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, 76025, тел.: +380(342)596146,
e-mail: nataliiapitei@gmail.com*

За президентства Дж. Буша-молодшого одним із головних проблемних моментів у відносинах між США та Російською Федерацією було питання розміщення в Польщі та Чехії елементів американської системи *протиракетної оборони* (ПРО). Наступний президент Б. Обама, оголосив про відмову від програми ПРО, яку пропонувала адміністрація його попередника. Це, поза всяким сумнівом, було сприйнято з ентузіазмом у Кремлі та слугувало однією із вагомих підвалин для реалізації політики «перезавантаження». Однак відмова від реалізації планів Дж. Буша-молодшого, зовсім не означала, що США відмовилися від планів щодо ЄвроПРО загалом. ЄвроПРО традиційно розглядали у Вашингтоні як невід’ємний компонент національної безпеки, на який покладається захист США та європейських союзників від потенційних атак з боку ворожих держав чи угруповань. З іншого боку, в Білому домі сподівалися, що ефективна система ПРО зменшить ризик того, що союзники США на Близькому Сході і в Східній Азії намагатимуться розробити свою власну зброю у відповідь на регіональні загрози на тлі скорочення американського арсеналу. Тож невдовзі адміністрація Б. Обами запропонувала новий план, який, попри значні відмінності від попереднього, все ж містив положення щодо розташування на території Польщі та Румунії наземних баз ракет-перехоплювачів.

Ключові слова: США; Російська Федерація; зовнішня політика; американо-російські двосторонні відносини; система ПРО; Б. Обама.

Нова система ПРО, запропонована Б. Обамою, навіть технічно не передбачала можливість створення ефективного щита проти *Стратегічних ядерних сил* (СЯС) РФ. Проте експерти та керівники Кремля систематично наголошували на тому, що саме російський стратегічний арсенал є справжньою ціллю ПРО США в Європі. Отож 2011 р. відповідне питання стало каменем спотикання у діалозі між Москвою та Вашингтоном. Той факт, що обидві країни відігравали та продовжують відігравати принципово важливу роль для України на міжнародній арені зумовлює **актуальність** дослідження.

Завданнями наукової статті є висвітлення процесу формування концепції щодо створення американської системи ПРО; дослідження впливу питання ЄвроПРО на відносини США та РФ у період президентства Б. Обами; з’ясування причини різкого несприйняття з боку керівництва РФ нових американських планів.

Питаннями розвитку системи ПРО, а також американсько-російськими відносинами займалися такі дослідники: М. Белесков [1], А. Богатуров [2],

Є. Маляревський [6,7], О. Соколюк [13], П. Бейкер [17], Е. Бертель та Р. Стен [20] тощо. Оригінальність наукової розвідки полягає в намаганні проаналізувати вплив питання системи ЄвроПРО на взаємовідносини між США та РФ у період президентства Б. Обами.

Перші проекти створення засобів протидії балістичним ракетам з'явилися в США ще в 1940-х роках. Наприкінці 1940-х США почали розробку протиракетних систем, призначених для протидії радянським балістичним ракетам у рамках програми «Wizard», а 1963 р. міністр оборони США Р. Макнамара оголосив про початок робіт над програмою «Sentinel», призначенням якої було забезпечення захисту від ракетних ударів континентальної частини США [20, с. 22–24].

Загалом 1970-ті роки увійшли в історію як період «розрядки» у холодній війні. В цей час провели два раунди переговорів, значною мірою пов'язаних із питаннями контролю над озброєннями. Перший раунд завершився підписанням у Москві 1972 р. Договору про обмеження систем протиракетної оборони (Договір по ПРО) [5] і Тимчасової угоди про деякі заходи в галузі обмеження стратегічних наступальних озброєнь (ОСО–1) [3]. Принципове значення мав Договір по ПРО. З його допомогою було зроблено крок до приборкання гонитви озброєнь. Нерозривний зв'язок стратегічних наступальних і оборонних озброєнь відомий. Постійне суперництво між «мечем» і «щитом» необхідно було обмежити, що зробили шляхом накладення суворих лімітів на протиракетні системи.

Згодом, у липні 1974 р., СРСР та США підписали додатковий протокол до Договору по ПРО. Відповідно до змісту документа сторонам дозволялося мати тільки одну систему ПРО: або навколо столиці, або в районі пускових установок міжконтинентальних балістичних ракет (МБР) [10].

Другий раунд переговорів завершився 1979 р. підписанням у Відні ОСО–2 [2, с. 235]. Через вторгнення радянських військ до Афганістану ОСО–2 не було ратифіковано США, однак він виступив прологом до укладеного в 1991 р. Договору про скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь СРСР–США (СНО–1) [32]. Початок 1980-х років у царині американсько-радянських відносин називають роками втрачених можливостей. Окупація Афганістану, розміщення радянських ракет середнього радіуса дії у країнах Східної Європи, польські події 1980–1981 рр., збитий у серпні 1983 р. радянським винищувачем над територією СРСР цивільний пасажирський літак південнокорейської авіакомпанії з 269-ма пасажирами на борту (в тому числі 60-ма американцями) та інші факти робили конструктивний діалог між Вашингтоном та Москвою неможливим.

Цей період ознаменувався безпрецедентним тиском на СРСР з боку США, що проявилось у розміщенні американського ядерного арсеналу в країнах Західної Європи. Президент Р. Рейган в своїй промові 1983 р. проголосив СРСР «імперією зла» [27]. Подібна риторика супроводжувалася відмовою від політики розрядки, що виразилося в прямій конфронтації з комунізмом, гонкою озброєнь та підтримкою антикомуністичних рухів в усьому світі. Зазначимо, що

23 березня 1983 р. Р. Рейган заявив про початок робіт в рамках реалізації програми «Стратегічна оборонна ініціатива» (СОІ), метою якої було введення додаткових оборонних заходів проти МБР. Передбачали, що захист території США від МБР забезпечуватимуть шляхом розміщення перехоплювачів у космосі, отож програма отримала неофіційну назву «зоряні війни» [12]. Щоправда, зі зміною міжнародної ситуації, унаслідок великої вартості, технічної складності реалізації проекту та інших чинників Америка згодом відмовилася від реалізації відповідних планів.

На початку 90-х років керівництво США усвідомило, що ОСО–1 не відповідав тогочасним реаліям. Шукаючи відповіді на нові виклики та загрози з боку Сирії, Ірану чи Північної Кореї, президент Дж. Буш-старший 1991 р. висунув програму модернізації ПРО під назвою «Глобальний захист від обмеженого удару» [19]. Запропонована концепція передбачала перехоплення обмеженої кількості ракет – тобто удару невеликої потужності. Зміни американського підходу були зумовлені неможливістю реалізації програми СОІ, розпадом СРСР, зміщенням балансу сил, збільшенням ризику поширення ракетно-ядерних технологій у світі, а також зростаючою загрозою можливого створення та розміщення згаданими вище країнами-іздгоями ракет великої дальності, здатних загрожувати США та їхнім союзникам.

Окреслені вище виклики та загрози підштовхували керівництво США до пошуків нових інституційно-правових та практичних рішень для свого захисту. У січні 1999 р. до Конгресу США внесли законопроект щодо створення Національної системи протиракетної оборони (НПРО), яким передбачали розгортання системи ПРО для захисту країни від балістичних ракет вірогідного противника [23]. Зазначений документ схвалили обидві палати Конгресу, у липні того ж року його підписав президент Б. Клінтон. Закон уповноважував міністерство оборони США розгорнути частини системи ПРО для захисту всієї території країни від балістичних ракет ймовірного противника тоді, коли це буде «технічно можливо».

Паралельно тривав діалог з Росією щодо подальшого скорочення озброєнь. Новим форматом співпраці між США та РФ у цій сфері став Договір про подальше скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь (СНО–2), який підписали ще 3 січня 1993 р. Дж. Бушем-старший та Б. Єльцин [33]. Сенат США ратифікував Договір між Росією та США 26 січня 1996 р., а РФ – у квітні 2000 р. Цей договір був продовженням згаданого СНО–1 підписаного лідерами СРСР та США 31 липня 1991 р. [32].

Прихід Дж. Буша-молодшого до влади на початку ХХІ ст. ознаменувався змінами у зовнішній політиці США. Вагомою подією, яка значною мірою вплинула на світову політику, в тому числі зумовила зміни в політиці США, була серія терактів 11 вересня 2001 р. Відповідь на неї з боку офіційного Вашингтона прозвучала швидко та прогнозовано жорстко. Вже 20 вересня того ж року в зверненні до Конгресу та американського народу Дж. Буш-молодший офіційно оголосив війну тероризму [28]. Рівно через рік оприлюднили «Нову стратегію безпеки США», в якій відобразили так звану «Доктрину Буша».

Відповідно до документа, керівництво США у випадку загрози для себе та союзників залишало за собою право на превентивні акції проти країн – потенційних агресорів, аж до зміни в них політичних режимів. Планували долучати інші зацікавлені держави, щоб створити новий фундамент для світового миру і безпеки в XXI столітті. Все це, на думку президента, створило б нове політичне середовище, яке ще більше заохочувало б скорочення ядерної зброї [29]. У грудні 2002 р. президент США повідомив про плани розгорнути протягом двох років перший етап системи ПРО, призначеної для захисту Сполучених Штатів від нападу балістичних ракет. Це розгортання мало слугувати «відправною точкою» для розширеної системи, яку все ще розробляли [18].

В контексті антитерористичної боротьби відбулося американсько-російське зближення, поглибилося співробітництво двох країн у вирішенні важливих для обох сторін проблем. Водночас, так і не набув чинності договір СНО–2 попри те, що він був ратифікований парламентами обох держав. Це було зумовлено виходом РФ з даного договору у відповідь на вихід США із ОСО–1. Слід зазначити, що Дж. Буш-молодший оголосив про цей намір ще 13 грудня 2001 р. Про ці ж наміри він заявляв після інавгурації: «Нам потрібна нова схема, яка дозволяє нам створювати ПРО для протидії різним загрозам сьогоденного світу... Для цього треба вийти за рамки обмежень 30-річного договору ПРО» [26].

Вихід РФ з договору СНО–2 зумовлював необхідність підписання нової угоди у цій сфері. Нею став Московський договір (анг. SORT) [34] або ж Угода про скорочення стратегічних наступальних потенціалів від 24 травня 2002 р. Діяв відповідний документ з червня 2003 р. по лютий 2011 р., коли його було замінено СНО–3 [24].

Президент США заявив також, що вихід його країни з договору по ПРО «не зашкодить безпеці Росії» і не погіршить американсько-російських відносин. Президент Росії В. Путін стверджував, що «...такий крок не є несподіванкою. Договір дійсно дає кожній зі сторін право вийти з нього при наявності виняткових обставин... Однак, ми вважаємо дане рішення помилковим». За словами президента, Росія «зробила все від неї залежне, щоб цей договір зберегти» [14]. Таким чином, зі слів президента РФ ми бачимо, що у контексті позитивної тенденції у двосторонніх відносинах, реакція на вихід США з Договору по ПРО була досить стриманою.

У відповідь на терористичні атаки 11 вересня США прийняли рішення завдати удару по базах терористів у Афганістані. Таке рішення, виходячи з балансу інтересів в регіоні, а також, беручи до уваги зацікавленість у підтримці та певній допомозі з боку РФ, Вашингтон певною мірою узгодив з офіційною Москвою. Кремль, в цілому, не був зацікавлений у такому розвитку подій. Так міністр оборони РФ С. Іванов (2001–2007) чітко заявляв, «що розширення американської присутності в регіоні загалом може призвести до так званого «менторського навчання демократії» і що почнуться не дуже вигідні для росіян політичні процеси». Однак, виходячи з переконання, що послуга американцям

могла бути корисною в майбутньому, керівництво РФ підтримало спецоперацію США в Афганістані, котра розпочалась 7 жовтня 2001 р.

Невдовзі під час зустрічі із керівництвом Північноатлантичного альянсу В. Путін у звичній для нього манері, напівжартома, запитав, коли РФ буде запрошено вступити в НАТО. Але західних дипломатів такий поспіх насторожив. Генеральний секретар НАТО 1999–2004 рр. Лорд Робертсон відповів, що «ми нікого не запрошуємо в НАТО, потрібно подати заявку на членство». На це В. Путін сказав, що Росія не буде стояти в черзі з другорядними державами [11].

Кульмінацією зближення стала участь Росії в антитерористичній коаліції та підписання так званої Римської декларації «Відносини Росія–НАТО: нова якість». Відповідно до неї, 28 травня 2002 р. створили Раду Росія–НАТО [8]. У квітні 2003 р. прийняли «Дорожню карту» – план, розроблений США у співпраці з РФ, Європейським Союзом (ЄС) та Організацією Об'єднаних Націй (ООН), з просування до постійного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту [21].

Водночас із американсько-російським покращенням відносин відбулось зближення США та країн Центрально-Східної Європи. Це зумовлено появою 2004 р. в Ірані ракет із радіусом дії до двох тисяч кілометрів та розробками у сфері збагачення урану. Зазначені події спонукали США до проведення консультацій із європейськими членами НАТО, зокрема з Польщею та Чехією, з приводу розгортання на їхній території елементів системи ПРО. Це, власне, і стало приводом для гострої дискусії між Москвою та Вашингтоном. Зрештою діяльність Вашингтона саме в цьому напрямі стала одним із головних чинників, що зумовлювали напругу у двосторонніх відносинах.

Покращення американсько-російських відносин тривало недовго. Під кінець президентського терміну Дж. Буша-молодшого двосторонні відносини стали напруженими. Росіяни висловлювали переконання, що США односторонньому порядку вийшли з Договору по ПРО від 1972 р.; спровокували так звані «кольорові» революції на пострадянському просторі; розширили склад НАТО, пообіцявши членство навіть Україні та Грузії; несправедливо назвали Росію агресором у збройному конфлікті 2008 р. з Грузією тощо.

У спадок від Дж. Буша-молодшого президенту Б. Обамі перейшло багато невирішених зовнішньополітичних проблем, у тім числі напружені відносини з РФ, що значною мірою пов'язано з ініціативою США стосовно ПРО. Вирішувати накопичені проблемні питання Б. Обама планував іншими методами, ніж його попередник. У рамках реалізації зовнішньополітичної концепції нової адміністрації Білого дому відбувся перехід від політики протистояння, активного втручання у світові процеси, превентивних дій до пошуків спільного знаменника, зближення і взаєморозуміння всіх акторів міжнародних відносин. У випадку зі Східною Європою США, з одного боку, прагнули в рамках політики «перезавантаження» відновити співпрацю з РФ, водночас не визнаючи російських сфер впливу на так званому «близькому зарубіжжі». Подібна позиція була відображена у «Стратегії національної безпеки США» від 2010 р. [30].

Наголосимо, що особливістю американської політичної системи є дещо різне ставлення провідних партій до стратегічних питань національної безпеки. Демократи традиційно акцентують на політиці «м'якої сили», тобто на співробітництві з ООН, Росією, Китаєм та іншими світовими центрами впливу. Республіканці, навпаки, є adeptами «жорсткої сили», тобто покладаються на силову гегемонію США в більшості принципових питань з використанням американської економічної та технологічної переваги. Унаслідок цього останніми десятиріччями політика США щодо протиракетної оборони, ядерного стримування та нерозповсюдження, скорочення стратегічних наступальних озброєнь та ядерних випробувань зазнавала суттєвих змін при кожній зміні влади у Білому домі. Основні стратегічні акценти зберігались, однак тактичні шляхи реалізації були настільки відмінними, що складалося враження, наче маятник американської зовнішньої політики коливався на 180 градусів: від рейганівських «зоряних війн» до тактичної ПРО Б. Клінтона, від денонсації США договору по ПРО та намагання створити в Європі третій позиційний район власної ПРО епохи Дж. Буша-молодшого до нової концепції ПРО Б. Обами [6, с. 32].

Повертаючись до ключової проблеми в рамках наукової розвідки слід зауважити, що у вересні 2009 р. президент Б. Обама оголосив новий «Європейський поетапний адаптивний підхід» (анг. ЕРАА) щодо ПРО в Європі, відмовляючись від реалізації програми Дж. Буша-молодшого. Через незліченні технічні складнощі ідея попередника Б. Обами так і не була реалізована і трансформувалася в наземну систему оборони, елементи якої було розміщено на Алясці і в Каліфорнії [9]. Нова адміністрація США оголосила про необхідність запровадження більш гнучкої системи оборони, яка ґрунтуватиметься на комплексах корабельного базування SM-3. Таке рішення було продиктовано новими даними розвідки, відповідно до яких балістичних ракет великої дальності в Ірані не виявили [17].

У межах ЕРАА передбачали наступне: на першому етапі (до кінця 2011 р.) – розгортання в Середземному, Адріатичному та Егейському морях до трьох надводних кораблів Військово-морських сил Збройних сил США (ВМС ЗС США) з протиракетними SM-3 Block IA, а також на території Туреччини мобільної радіолокаційної станції (РЛС) передового базування AN/TPY-2. Мета цього етапу – захист країн Південної Європи від балістичних ракет меншої дальності. На другому етапі (2012–2015) передбачалось переоснащення надводних кораблів ВМС ЗС США вдосконаленими протиракетними SM-3 Block IB і розгортання на території Румунії комплексу ПРО Aegis Ashore наземного базування з протиракетними SM-3 Block IB. Такі заходи мали забезпечити захист країн Південної та Східної Європи від балістичних ракет середнього й малого радіуса дії. На третьому етапі (2016–2018) планували розгортання в Північному та Балтійському морях кораблів ВМС ЗС США з новими протиракетними SM-3 Block IIА, а на території Польщі – комплексу ПРО Aegis Ashore з аналогічними протиракетними. Завдяки вжиттю таких заходів передбачали забезпечити захист усіх країн Європи від балістичних ракет середньої дальності. На четвертому

етапі (2019–2020) планували розгортання в Європі найдосконаліших і найпотужніших протиракет SM–3 Block IV наземного та морського базування з поліпшеними характеристиками. У результаті виконання цього етапу передбачали забезпечити захист усіх країн Європи від балістичних ракет різного призначення, зокрема МБР, а також можливої майбутньої загрози МБР для США [13, с. 13].

Отож план Б. Обама на відміну від адміністрації Дж. Буша-молодшого, що зосереджувала увагу на МБР, яких Іран не мав, був більше орієнтований на реальні наступальні можливості Ірану та Північної Кореї, пов'язані із ракетами малої та середньої дальності, які могли потрапити до Південної Європи. Крім того, план Б. Обама передбачав оборону в рамках НАТО, поетапно охоплюючи всю Європу, щоб посилити співпрацю в рамках Альянсу.

Новий підхід до створення системи ПРО в Європі однозначно позитивно сприйняли члени Північноатлантичного альянсу. На Лісабонському саміті 2010 р. Альянс схвалив нову стратегічну концепцію і вирішив розвивати потенціал захисту населення, території і збройних сил НАТО в Європі від загрози балістичних ракет. Також було вирішено розширити масштаб програми активної ешелонованої протиракетної оборони театру воєнних дій НАТО для використання її в якості мережі командування, управління та зв'язку для підтримки ЄРАА. Завдяки цьому було створено правову основу, що давало змогу союзникам робити свій вклад і оптимізувати активи ПРО для їхньої колективної оборони [6, с. 22].

Уже 15 вересня 2011 р. Білий дім випустив інформаційний бюлетень, який повідомляв про перші здобутки та корекцію ЄРАА щодо ЄвроПРО [22]. Зокрема, в документі йшлося, що в рамках першого етапу ЄРАА у березні 2011 р. корабель ВМС США Монтерей став першим кораблем в Середземному морі, на якому розгорнуто елементи запланованої системи. В контексті реалізації другого етапу 13 вересня 2011 р. США і Румунія підписали Угоду щодо ПРО, яка передбачала розгортання в Румунії наземної бази ракет-перехоплювачів [4]. Зазначимо, що в день оприлюднення згаданого вище бюлетеня набула чинності підписана ще 2008 р. угода щодо ПРО (з додатковим протоколом 2010 р.) [25] між США та Польщею, що передбачала розміщення на польській території бази американських ракет-перехоплювачів SM–3 вже до 2018 р.

На Чиказькому саміті НАТО, який відбувся 20–21 травня 2012 р., офіційно оголосили про початок функціонування системи ЄвроПРО. Система ПРО набула стану тимчасової оперативної готовності. Так офіційно підтвердили про завершення першого етапу розгортання ЄРАА. Зазначимо, що 17 січня 2012 р. ввели в експлуатацію радіолокаційну станцію AN/TRY–2 США в Туреччині. Натомість кораблі системи Aegis у Середземному морі (м. Рота, Іспанія) передали під оперативне керівництво європейського центру керування ЄвроПРО в Рамштайні (Німеччина), а 12 травня 2016 р. на військовій базі Девеселу (Румунія) відбулось урочисте відкриття однієї зі складових системи ПРО США в Європі – наземного елемента ПРО Aegis Ashore в Румунії.

Як зазначено вище, третій етап запланували реалізувати впродовж 2018 р. шляхом розташування системи Aegis Ashore з перехоплювачем SM-3 Block IIА в м. Реджіково (Польща) [16]. Проте 22 березня 2018 р. генерал-лейтенант С. Гревеш, директор Агентства протиракетної оборони, заявив, що «затримки внаслідок незадовільного прогресу в будівництві у Польщі змушують перенести заплановану дату старту комплексу системи ПРО у Польщі з 2018 р. на 2020 р.» [35].

Наголосимо, що 15 березня 2013 р. адміністрація Б. Обама вирішила ліквідувати четверту фазу системи ПРО ЕРАА. З цього приводу заступник міністра оборони Дж. Міллера зазначив: «Попередній план мав чотири етапи. Третій етап передбачав розгортання перехоплювачів у Польщі. На четвертій фазі попереднього плану ми мали б додати додаткові типи перехоплювачів – так звані SM-3 ІІВ. Ми більше не маємо наміру додавати їх, але ми матимемо таку кількість розгорнутих перехоплювачів у Польщі, яка забезпечить охоплення всіх європейських країн-членів НАТО» [36]. Водночас він наголосив на важливості відповідного кроку, виходячи з того, що використання ІІВ викликало найбільші заперечення з боку РФ, оскільки вони могли становити загрозу для міжконтинентальних балістичних ракет великого радіусу дії, які є частиною російського ядерного арсеналу.

Простежуючи трансформацію підходів США до формування ЄвроПРО цікавою є зміна підходів до цієї справи з боку Кремля. Зокрема, з 2003 р. РФ тісно співпрацювала із західними партнерами. Функціонувала спеціальна робоча група Ради Росія–НАТО з питань ПРО. Однак упродовж 2008–2009 рр. РФ згорнула відносини з НАТО в цій та інших галузях через рішення США розгорнути систему ПРО в Польщі та Чехії. Відмову Б. Обама від реалізації планів Дж. Буша-молодшого закономірно позитивно оцінили в Москві. Фактично новий двосторонній договір між РФ та США щодо подальшого взаємного скорочення арсеналів розгорнутих стратегічних ядерних озброєнь СНО–3, підписаний у квітні 2010 р., розцінювали як успішний приклад політики «перезавантаження» та зближення обох країн на користь вирішення нагальних питань [31].

Окрім того, російське керівництво впродовж 2009–2011 рр. активно лобювало ініціативу стосовно того, щоб стати рівноправним учасником проекту ЄвроПРО. У першому півріччі 2011 р. керівництво Кремля навіть запропонувало сформувати спільну ЄвроПРО за територіальним принципом [15]. Згідно з цією ідеєю, Європу планували розподілити на «зони відповідальності» ПРО між НАТО та РФ, і кожна зі сторін відповідала б за недопущення загроз на своєму напрямку. Однак прийняття такої пропозиції фактично перекреслювало цілу низку основоположних засад договору про створення Північноатлантичного альянсу. Тож закономірно, що в НАТО її відхилили.

Отже, у рамках «перезавантаження» США пішли на певні поступки в бік Росії, однак національні інтереси і питання національної безпеки визначили їхні межі. Офіційний Вашингтон міг відмовитися від засобів перехоплення, які становили б загрозу для російського ядерного арсеналу, однак вважав

неприйнятними якісь комбінації і розподіл сфер відповідальності у Європі та, відповідно, нівелювання основ північноатлантичної безпеки. Це так звана «війна списків», справа із колишнім співробітником ЦРУ Е. Сноуденом, українська криза та, відповідно, санкції щодо РФ, російське втручання у виборчий процес в європейських країнах та в США 2016 р. зумовили загострення російської риторики й у питаннях щодо ПРО. Зокрема після урочистого відкриття наземного елемента ПРО Aegis Ashore 12 травня 2016 р. на військовій базі Девеселу (Румунія), В. Путін заявив: «Ми пропонували співпрацю, спільну роботу з американськими партнерами, все це було, по суті, відкинуто... Все робиться в односторонньому порядку, без урахування наших занепокоєнь» [7].

Наголосимо, що у Вашингтоні панує переконання, що реальні заперечення Росії стосуються не тільки конкретних можливостей ракетного щита, а й загалом політичної та стратегічної протидії розширенню американської військової присутності у Східній Європі. З іншого боку, зазначимо, що керівництво Польщі та Румунії дали свою згоду на розміщення у себе об'єктів Aegis Ashore зовсім не тому, що вбачали для себе реальну загрозу від ракетної програми Ірану. Для Варшави і Бухареста ці об'єкти були і є реальним втіленням гарантій США за ст. 5 Вашингтонського договору, адже операторами Aegis Ashore будуть американські солдати. В умовах наростання загрози із боку РФ і відсутності бажання США створювати постійні бази на східному фланзі НАТО, для Румунії та Польщі ці стаціонарні об'єкти матимуть особливе значення. Окрім того, вони дають змогу певною мірою нівелювати наслідки мілітаризації РФ по периметру від Балтійського до Чорного морів [1].

Отже, питання ПРО завжди відіграло важливу роль у відносинах між РФ та США. Відмова Б. Обама від планів свого попередника надала позитивний імпульс у відносинах з РФ, однак цей крок ще не означав скасування планів щодо ЄвроПРО загалом. Новий план більшою мірою орієнтований на реальні наступальні можливості Ірану та Північної Кореї, пов'язані із ракетами малої та середньої дальності. Результатом відповідного рішення нової адміністрації США та інших ініціатив у рамках політики «перезавантаження» стало підписання в квітні 2010 р. СНО–3.

Потепління у відносинах тривало недовго. Попри відмову адміністрації Б. Обама 2013 р. від четвертого етапу системи ПРО ЕРАА, щодо якого в росіян були найбільші застереження, американсько-російський діалог загалом як і в питаннях ПРО, поступово набував щораз негативнішого забарвлення. Головною причиною відповідного стану речей вважають погіршення загальної тональності відносин та поетапне успішне втілення нового американського плану щодо ПРО ЕРАА. Розміщення елементів ПРО на східному крилі НАТО об'єктивно сприяє посиленню американської присутності в регіоні, слугує додатковим чинником консолідації євроатлантичної спільноти. Саме ці обставини, а не загроза Стратегічним ядерним силам РФ, є причиною різко негативної позиції офіційного Кремля з відповідного питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Белесков М.* ЄвроПРО – чергова зовнішньополітична фобія Кремля / Белесков М. // 13.05.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ji-magazine.lviv.ua/2016/Beleskov_Euro_PRO.htm.
2. *Богатуров А. Д.* Системная история международных отношений. События и документы 1918–2003: 4 т. Т.3: 1945–2003 гг./ А. Д. Богатуров. – Москва, 2003. – 720 с.
3. Временное соглашение между Союзом Советских Социалистических Республик и Соединенными Штатами Америки о некоторых мерах в области ограничения стратегических наступательных вооружений. 26.05.1972 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/840_043.
4. Глави зовнішньополітичних відомств США та Румунії Хілларі Клінтон і Теодор Баконські підписали у Вашингтоні угоду про розміщення ПРО на румунській території. 13.09.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1246732-ssha_rumunya_pdpisali_ugodu_shchodo_rozmshchennya_na_teritor_rumun_elementv_sistemi_pro_1041842.html.
5. Договор между Союзом Советских Социалистических Республик и Соединенными Штатами Америки об ограничении систем противоракетной обороны. 26.05.1972 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/840_042.
6. *Маляревський С. В.* та ін. Розвиток європейської системи протиракетної оборони: позиція України. Аналітична доповідь / С. В. Маляревський // 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/proturaket-cc94f.pdf>.
7. *Маляревський С. В.* Розбудова ЄвроПРО – розвиток ситуації в контексті підсумків Чиказького саміту НАТО. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/909/>.
8. Отношения Россия–НАТО: справочная информация. Сентябрь 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_09/20140901_140901-Backgrounder_NATO-Russia_ru.pdf.
9. Противоракетная оборона: Барак Обама против Джорджа Буша. 01.10.2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.novayagazeta.ru/articles/2009/10/02/41116-protivoraketnaya-oborona-barak-obama-protiv-dzhordzha-busha>.
10. Протокол к Договору между Союзом Советских Социалистических Республик и Соединенными Штатами Америки об ограничении систем противоракетной обороны. 3.07.1974 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/protocol.htm>.
11. Путин просился в НАТО. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.youtube.com/watch?v=ioF05S3qv90>.
12. Система противоракетной обороны США. 02.03.2007. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ria.ru/spravka/20070302/61470953.html>.
13. *Соколюк О. Д.* Плани та попередні результати створення США системи протиракетної оборони в Європі / О. Д. Соколюк // 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sp.niss.gov.uacontent/articles/files/2-1458212934.pdf>.
14. США вышли из договора по ПРО. Путин отреагировал спокойно. 14.12.2001 [Электронный ресурс]. – Режим доступ : <https://lenta.ru/articles/2001/12/14/agreement/>.
15. Україна і ЄвроПРО: між «за» і «проти». 17.02.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dt.ua/POLITICS/ukrayina_i_evropro_mizh_za_i_proti.html.
16. Aegis Ashore. December 7, 2017 [Electronic resource]. – Available at : <http://missiledefenseadvocacy.org/missile-defense-systems-2/missile-defense-systems/u-s-deployed-intercept-systems/aegis-ashore-with-sm-3-block-ib/>.
17. *Baker P.* Obama reshapes a missile shield to blunt tehran / P. Baker // The New York Times. September 17, 2009 [Electronic resource]. – Available at : <http://www.nytimes.com/2009/09/18/world/europe/18shield.html>.
18. Bush rolls out missile defense system. December 18, 2002 [Electronic resource]. – Available at : <http://edition.cnn.com/2002/US/12/17/bush.missile/index.html>.

19. Global protection against limited strikes (GPALS). January 29, 1991 [Electronic resource]. – Available at : http://www.historycommons.org/entity.jsp?entity=global_protection_against_limited_strikes1.
20. *Heurlin Bertel*. Missile defence: international, regional and national implications / Heurlin Bertel, Rynning Sten // London: Routledge, 2005. – 240 p. [Electronic resource]. – Available at : https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=Yld_AgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Heurlin+Missile+Defence:+International,+Regional+and+National+Implications&ots=nAwbyBILX4&sig=yAs6xCASrchxJBRsc7SIMNDej6Q&redir_esc=y#v=onepage&q=Heurlin%20Missile%20Defence%3A%20International%2C%20Regional%20and%20National%20Implications&f=false.
21. Highlights in the history of U.S. relations with Russia, 1780-June 2006. May 11, 2007 [Electronic resource]. – Available at : <https://www.state.gov/p/eur/ci/rs/200years/c30273.htm>.
22. Implementing missile defense in Europe. September 15, 2011 [Electronic resource]. – Available at : <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/09/15/fact-sheet-implementing-missile-defense-europe>.
23. National missile defense act of 1999 [Electronic resource]. – Available at : <https://www.congress.gov/bill/106th-congress/senate-bill/269/text>.
24. New START. April 8, 2010 [Electronic resource]. – Available at : <https://www.state.gov/documents/organization/140035.pdf>.
25. Polish-U.S. missile defence negotiations [Electronic resource]. – Available at : http://www.ms.gov.pl/en/foreign_policy/security_policy/missile_defence/md_negotiations/.
26. President Bush speech on missile defence, May 1, 2001 [Electronic resource]. – Available at : <https://fas.org/nuke/control/abmt/news/010501bush.html>.
27. President Reagan's speech before the National Association of Evangelicals. March 8, 1983. [Electronic resource]. – Available at : <https://web.archive.org/web/20040609055415/http://www.presidentreagan.info/speeches/empire.cfm>.
28. Text of George Bush's speech. The Guardian. September 21, 2001 [Electronic resource]. – Available at : <https://www.theguardian.com/world/2001/sep/21/september11.usa13>.
29. The National Security Strategy of the United States of America 2002. September 2002 [Electronic resource]. – Available at : <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>.
30. The National Security Strategy of the USA 2010. May 2010 [Electronic resource]. – Available at : <http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf>.
31. The new START treaty and protocol. April 8, 2010 [Electronic resource]. – Available at : <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2010/04/08/new-start-treaty-and-protocol>.
32. The treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the reduction and limitation of strategic offensive arms (START). July 31, 1991 [Electronic resource]. – Available at : <http://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/treaties-between-united-states-america-and-union-soviet-socialist-republics-strategic-offensive-reductions-start-i-start-ii>.
33. Treaty between the United States of America and the Russian Federation on further reduction and limitation of strategic offensive arms (START II). January 3, 1993 [Electronic resource]. – Available at : <https://www.state.gov/t/avc/trty/102887.htm>.
34. Treaty between the United States of America and the Russian Federation on strategic offensive reductions (The Moscow Treaty). May 24, 2002 [Electronic resource]. – Available at : <https://www.state.gov/t/avc/trty/127129.htm>.
35. U.S. missile defense plan delayed. April 1, 2018 [Electronic resource]. – Available at : <https://www.armscontrol.org/act/2018-04/news-briefs/us-missile-defense-plan-delayed>.
36. Washington cancels four stage of european phased adaptive approach. March 17, 2013 [Electronic resource]. – Available at : <http://duckofminerva.com/2013/03/washington-cancels-four-stage-of-european-phased-adaptive-approach.html>.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2018

Прийнята до друку 01.09.2018

**THE BALLISTIC MISSILE DEFENSE SYSTEM IN THE US-RUSSIA RELATIONS
DURING OBAMA'S PRESIDENCY****Nataliia Pitei**

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
57, Shevchenka Str., Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76000, tel. +380 (342) 59-61-46,
e-mail: nataliiapitei@gmail.com*

During George W. Bush's presidency, one of the key issues in the relations between the United States and Russian Federation was the placement of elements of American missile defense system in Poland and Czech Republic. Having come to power, Barack Obama announced the refusal of program proposed by the administration of his predecessor. Undoubtedly, this step was perceived with enthusiasm in the Kremlin and served as one of the important foundations for implementing the «reset» policy. However, the refusal to implement the plans of George W. Bush did not mean that the US abandoned the plans for missile defense system in Europe, in general. European part of missile defense system is traditionally considered in Washington as an integral component of national security, which is the defense of the United States and European allies from potential attacks of hostile states or nations. On the other hand, the White House expected that an effective missile defense system would reduce the risk that the US allies in the Middle East and East Asia would try to develop their own weapons in response to regional threats on the backdrop of reducing the American arsenal. So, within a short period of time, Barack Obama proposed a new plan, which, despite significant differences from the previous one, contained provisions for the location of the missile defense system elements in Poland, and at the same time in Romania.

Key words: the US; Russian Federation; foreign policy; the US-Russian bilateral relations; missile defense system; Barack Obama.